

Wyłączenie bezprawności przestępstwa nadużycia zaufania w obrocie gospodarczym w ustawie o COVID-19

mgr Katarzyna Stokłosa

Słowa kluczowe

Covid-19, Kodeks Karny, niegospodarność, nadużycie uprawnień

Kontakt

Uniwersytet Warszawski
ORCID ID: 0000-0003-0857-0051
k.stoklosa@uw.edu.pl

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest holistyczne spojrzenie na przestępstwo nadużycia zaufania w kontekście Ustawy o Covid-19 oraz ocena regulacji przewidzianych w tej ustawie. De lege ferenda autorka oceni dobór przepisów epizodycznych, zakres i czas ich obowiązywania oraz ich wpływ na przestępstwo nadużycia zaufania. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza przestępstwa nadużycia zaufania w obrocie gospodarczym w Ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. W efekcie wprowadzenia tego aktu prawnego, pojawiło się szereg przepisów wyłączających bezprawność przestępstwa nadużycia zaufania. Samo przestępstwo nadużycia zaufania polega na wyrządzeniu szkody majątkowej spółce przez osobę uprawnioną i obowiązującą do prowadzenia spaw danego podmiotu.

1. Wprowadzenie

Pandemia COVID-19 wywołana wirusem SARS-CoV-2 przeorganizowała wiele sfer życia społecznego, między innymi sferę prawną. W czasach pandemii przedsiębiorcy muszą podejmować szereg decyzji rodzących nie tylko odpowiedzialność na gruncie prawa cywilnego, ale także karnego. Działania te mogą być rozpatrywane w cy-

wilistycznym rozumieniu szkody majątkowej¹ oraz jako nadużyciu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązków prowadzących do popełnienia przestępstwa niegospodarności, stypizowanego w art. 296 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (dalej: „**k.k.**”)².

Jak możemy przeczytać w uzasadnieniu projektu Ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (dalej: „Ustawa o Covid-19”)³ zapobieganie i zwalczanie choroby zakaźnej jaką jest COVID-19 wymaga ekstraordynaryjnych rozwiązań, trudnych do pogodzenia ze standardowymi zachowaniami biznesowymi. Celem Ustawy o Covid-19 było wprowadzenie rozwiązań wyłączających bezprawność, a w konsekwencji czynu polegającego na nadużyciu uprawnień bądź przekroczeniu obowiązków, prowadzących do wyrządzenia znacznej szkody majątkowej.

W efekcie, w polskim porządku prawnym pojawiło się wiele przepisów wyłączających bezprawność przestępstwa nadużycia zaufania. Kilkoma sztanदारowymi przykładami są art. 15t, art. 15zzzzzd oraz nieobowiązujący już art. 10c Ustawy o Covid-19⁴. Pierwszy z nich dotyczy sytuacji, w której sprawca nie ustala lub nie dochodzi należności powstałych w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy w sprawie zamówienia publicznego na skutek okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19 czym popełnia przestępstwo niegospodarności, o którym mowa w art. 296 § 1-4 k.k. Drugi dotyczył niedochodzenia należności od organizacji pożytku publicznego lub podmiotu realizującego zadanie publiczne. Trzeci zaś dotyczył sytuacji, w której sprawca nabywał towary i usługi niezbędne do przeciwdziałania COVID-19, naruszając jednocześnie obowiązki służbowe lub obowiązujące w tym zakresie przepisy, jeżeli działa w interesie społecznym, zaś bez dopuszczenia się tych

---

¹ Szkoła majątkowa występuje wówczas, gdy uszczerbek wywołujący ją ma miejsce w dobrach i interesach mających wartość majątkową, ewentualnie może być naprawiony przez nakłady o charakterze majątkowym albo też wówczas, gdy jej skutkiem naruszenie interesów majątkowych, por. Sinkiewicz, A. (1998). Pojęcie i rodzaje szkody w polskim prawie cywilnym. *Rejent*, rok 8 . nr 2(82), 59-60.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1950 z późn. zm.

³ Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych Dz. U. poz. 374 z późn. zm.

⁴ Art. 10c utracił moc obowiązującą, zgodnie z art. 36 ust 1 Ustawy o Covid-19.

naruszeń nabycie tych towarów lub usług nie mogłoby zostać zrealizowane albo byłoby istotnie zagrożone.

Celem niniejszego artykułu jest analiza, przy wykorzystaniu metody formalno-dogmatycznej, ewentualnych nadużyć, wynikających z możliwości wyłączenia bezprawności czynu w sytuacji działania w celu zwalczania choroby zakaźnej COVID-19.

2. Przesłępstwo niegospodarności – art. 296 k.k.

Artykuł 296 § 1 k.k. wskazuje, że kto będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciężącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Jeżeli sprawca sprowadza dodatkowo bezpośrednio niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Tym samym powyższe przepisy wskazują, że kryminalizacji podlegają zachowania polegające na wyrządzeniu szkody majątkowej spółce przez osobę uprawnioną i obowiązaną do prowadzenia spaw danego podmiotu, a więc tzw. managera. Przesłępstwo nadużycia zaufania nie stanowi w nauce polskiego prawa karnego żadnego *novum*. Przesłępstwo określone w art. 296 § 1 i nst. k.k. stanowi odpowiednik przepisów art. 206 i 217 Ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny⁵ oraz przepisów, sięgających swą genezą jeszcze okresu międzywojennego, to jest art. 300 i 482 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks Handlowy⁶ oraz art. 269 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 Kodeks karny⁷. W zakresie elementów konstrukcyjnych obecnie obowiązujący art. 296 k.k. stanowił

⁵ Ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.).

⁶ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks Handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.).

⁷ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.).

syntezę kilku różnych konstrukcji, określając zbiorczo podstawy odpowiedzialności za zamachy skierowane przeciwko regułom prawidłowego obrotu gospodarczego i mieniu podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym⁸. Artykuł 296 k.k. w obecnym brzmieniu, stara się zakresem swojej dyspozycji objąć wszystkie podmioty prowadzące sprawy majątkowe lub działalność gospodarczą innego podmiotu gospodarczego, bez względu na tytuł ich prowadzenia (umowa, przepis prawny, decyzja właściwego organu).

Obecnie przedmiotem ochrony z art. 296 k.k. są objęte interesy majątkowe zarządzanych podmiotów. Owe interesy majątkowe są pojęciem rozumianym szerzej, niż „mienie”. Dla przykładu – brak zawarcia kontraktu nie godzi bezpośrednio w mienie, ale może powodować w przyszłości brak potencjalnych przysporzeń. Artykuł 296 k.k. chroni interesy majątkowe podmiotu, który powierzył zajmowanie się nimi innej osobie, zaufanie mocodawcy do tej osoby, a także pewien standard należytej staranności w prowadzeniu cudzych interesów majątkowych. Warto wskazać, że dyspozycja ww. przepisów chroni tylko przedsiębiorców w zakresie spraw zarówno związanych, jak i niezwiązanych z działalnością gospodarczą. Natomiast podmiotem przestępstwa jest osoba obowiązana do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej.

Z kolei działalność gospodarczą należy rozumieć, przez pryzmat ustawy prawo przedsiębiorców, (w szczególności art. 3 w zw. z art. 5)⁹ jako zorganizowaną działalność zarobkową wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły. Elementem działalności gospodarczej jest odpowiedzialność za sprawy majątkowe, które obejmują wszystko to, co związane jest z majątkiem i sytuacją majątkową danego podmiotu¹⁰. Powszechnie przyjmuje się, że czynności polegające na zajmowaniu się cudzymi sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą cechuje element statyczny, polegający na dbałości o zachowanie substancji powierzonego w zarząd mienia i uchronienie go przed uszczerbkiem, pomniejszeniem, stratami, oraz element dynamiczny, polegający na takim

⁸ Kardas, P. (2016). *Art. 296. W Kodeks karny. Część szczegółowa. Tom III. Komentarz do art. 278-363 k.k.*

⁹ Por. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. - Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1292 z późn. zm.).

¹⁰ Post. SN z 3.11.2004 r., IV KK 173/04, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 1981.

wykorzystaniu powierzonego mienia, aby zostało powiększone lub by wzrosła jego wartość¹¹.

Działalność gospodarcza może być prowadzona na podstawie umocowania, mającego swoje źródło w ustawie, umowie bądź decyzji właściwego organu. Owa osoba umocowana jest podmiotem czynu z art. 296 k.k. i popełnia przestępstwo polegające na nadużyciu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązku. Zakres uprawnień i obowiązków osoby zajmującej się cudzymi sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą wynika ze stosunku prawnego łączącego ją z mocodawcą. Niedopełnienie obowiązku oznacza niewykonanie lub nienależyte wykonanie określonego zadania, zaś nadużycie uprawnień obejmuje zarówno przekroczenie formalnych granic swoich kompetencji, jak i zachowanie mieszczące się w tych granicach, ale sprzeczne z celem przyznanych sprawcy uprawnień.

Czynnościami sprawczymi przestępstwa z art. 296 k.k. poza przekroczeniem uprawnień jest znaczna szkoda majątkowa, egzemplifikująca się na dwóch etapach. Przestępstwo nadużycia zaufania jest przestępstwem materialnym, a do jego znamion należy wyrządzenie szkody majątkowej reprezentowanego podmiotu. Czynność sprawcza z art. 296 1a k.k. realizuje się na wcześniejszym etapie, bowiem zamach na interesy majątkowe mocodawcy dzieje się niejako na przedpolu, polegającym na bezpośrednim niebezpieczeństwie wyrządzenia znacznej szkody majątkowej, zatem wystarczy same narażenie na niebezpieczeństwo szkody. W związku z tym paragraf 1a tworzy typ uprzywilejowany w odniesieniu do czynu stypizowanego w § 1. O ile znamieniem czynu zabronionego w § 1 jest spowodowanie skutku w postaci znacznej szkody majątkowej, o tyle w § 1a skutkiem jest spowodowanie bezpośredniego niebezpieczeństwa wyrządzenia takiej szkody.

Niemniej, pod pojęciem „szkoda” umieścić należy zarówno straty (*damnum emergens*), jak i utracony zysk (*lucrum cessans*). Szkoda ta dotyczyć ma jednak tylko strat lub braku przysporzeń po stronie jednostki organizacyjnej, którą zarządzał sprawca. Praktyka wymiaru sprawiedliwości pokazuje, że szkoda w rozumieniu art. 296

¹¹ Post. SN z 27.4.2001 r., I KZP 7/01, OSNKW 2001, Nr 7–8, poz. 55; wyr. SN z 7.7.2009 r., V KK 82/09, OSNwSK 2009, Nr 1, poz. 1455; post. SN z 6.3.2009 r., II KK 283/08, OSNwSK 2009, Nr 1, poz. 637; wyr. SA we Wrocławiu z 20.2.2015 r., II AKa 326/14, Legalis; inaczej: wyr. SN z 5.1.2000 r., V KKN 192/99, Prok. i Pr. – wkł. 2000, Nr 6, poz. 6; wyr. SA w Warszawie z 7.11.2012 r., II AKa 310/12, Legalis; Grześkowiak, K., Wiak K., (2019); (red.), Art. 296 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*.

§ 1 i 3 k.k. zamyka się uszczerbkiem w majątku danego podmiotu i musi być konkretnie określona w pieniądzu. Oznacza to, że jeżeli zachowania podjęte przez osobę wskazaną w art. 296 § 1 k.k., polegające na przekroczeniu uprawnień lub niedopełnieniu obowiązku nie są uzasadnione z punktu widzenia gospodarczego, nie są etyczne, nie są celowe bądź są kontrowersyjne, lecz w efekcie ich podjęcia lub zaniechania nie powodują powstania szkody określonej w § 1 lub 3 tego przepisu, nie ma podstaw do przypisania przestępstwa z art. 296 § 1-3 k.k.¹². Wskazane powyżej §§ 2 i 3 statuują kwalifikowane typy nadużycia zaufania podlegające surowszej odpowiedzialności karnej ze względu na działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (§ 2)¹³ i wyrządzenie przez sprawcę szkody majątkowej w wielkim rozmiarze (§ 3)¹⁴.

Dla porządku warto wskazać, że zagrożenie obu występów jest stosunkowo surowe i w typie podstawowym (§1) wynosi od 3 miesięcy do 5 lat, natomiast w typie kwalifikowanym wynosi odpowiednio – działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności (§ 2); wyrządzenie szkody majątkowej wielkich rozmiarów od 1 roku do 10 lat pozbawienia wolności. Przestępstwa z art. 296 k.k. są ścigane z urzędu z oskarżenia publicznego, z wyjątkiem sytuacji przewidzianej w art. 296 §1a k.k., kiedy to, co do zasady, przestępstwo ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego, chyba że pokrzywdzonym jest Skarb Państwa.

3. Kontratyp z art. 296 § 5 k.k. a kontratyp covidowy

Już sama konstrukcja art. 296 k.k. statuuje kontratyp uchylający karalność sprawcy, który po popełnieniu przestępstwa nadużycia zaufania, lecz przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie naprawił w całości wyrządzoną szkodę. Jest to swoista instytucja czynnego żalu pozwalająca na naprawienie przez sprawcę skutków

¹² Wyrok SA w Warszawie z 16 maja 2014 r., II AKa 36/14, LEX nr 146924; Bojarski, M. (2016). Art. 296 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*.

¹³ Korzyść majątkowa zgodnie z art. 115 § 4 jest korzyść zarówno dla samego sprawcy, jak i dla kogoś innego.

¹⁴ Szkoła majątkowa w wielkich rozmiarach stratę przekraczającą 1 000 000 złotych (art. 115§6 w zw. z art. 115§7 kk).

popelnionego przestępstwa nadużycia zaufania. Przy czym naprawienie szkody w całości może polegać zarówno na restytucji stanu istniejącego przed popelnieniem przestępstwa, jak i na zapłaceniu pokrzywdzonemu odszkodowania w określonej wysokości. Ważnym jest, aby naprawienie szkody nastąpiło przed wszczęciem postępowania karnego. W stosunku do sprawcy, który dobrowolnie naprawił szkodę w całości po wszczęciu postępowania karnego, możliwe jest zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet odstąpienie od jej wymierzenia na podstawie art. 307 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (dalej: „**k.p.k.**”)¹⁵.

Ustawa o Covid-19 wprowadziła szereg przepisów wyłączających karalność przestępstwa z art. 296 k.k. Historycznie, artykuł 10c wskazywał wprost, że nie popelnia przestępstwa osoba, która w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, nabywając towary lub usługi niezbędne dla zwalczania tej choroby zakaźnej, narusza obowiązki służbowe lub obowiązujące w tym zakresie przepisy, jeżeli działa w interesie społecznym, zaś bez dopuszczenia się tych naruszeń nabycie tych towarów lub usług nie mogłoby zostać zrealizowane albo byłoby istotnie zagrożone.

Inne kontrakty ustawowe to art. 15zzzzzd, który wskazuje, że nie popelnia przestępstwa nadużycia zaufania kto nie ustala lub nie dochodzi od organizacji pozarządowej lub podmiotu, o którym mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, należności powstałych w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy o wsparcie realizacji zadania publicznego lub o powierzenie realizacji zadania publicznego.

Inny kontrakt przestępstwa nadużycia zaufania wiąże się z zamówieniami publicznymi i polega na wyłączeniu odpowiedzialności karnej wynikającej z należności powstałych w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy w sprawie zamówienia publicznego. Nie ulega wątpliwości, że Covid-19 wpłynął na pogorszenie kondycji ekonomicznej znacznej części przedsiębiorców działających na rynku zamówień publicznych, przez co powstało ryzyko utraty płynności finansowej, a w konsekwencji ich zdolno-

¹⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.).

ści do pozyskiwania nowych zamówień publicznych, jak i realizacji już zawartych umów o udzielenie zamówienia publicznego. Co więcej, na mocy art. 15 u COVID-19 za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki, o której mowa w art. 293 § 1 albo art. 483 § 1 ustawy z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych¹⁶, nie odpowiadają wobec spółki: członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidator, który nie ustala lub nie dochodzi od strony umowy w sprawie zamówienia, należności powstałych w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy w sprawie zamówienia publicznego na skutek okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19 lub zmienia umowę w sprawie zamówienia publicznego zgodnie z art. 15r ust. 4 u.COVID-19¹⁷.

4. Podsumowanie

W niniejszym artykule poruszono li tylko tematykę związaną z przepisami prawa karnego materialnego. Nie można zapominać, że Ustawa o Covid-19 wprowadziła szereg zmian w prawie karnym procesowym, choćby wprowadziła do Kodeksu Postępowania Karnego możliwość nieodpłatnego przekazania zajętych przedmiotów w stanie zagrożenia epidemicznego lub stanie epidemii, czy nieobowiązujące już przepisy dające możliwość zmiany właściwości miejscowej sądu do rozpoznania sprawy lub delegowania sędziego (art. 14a i art. 14b Ustawy o Covid¹⁸).

Należy stwierdzić, że nowe uregulowania będą musiały być przedmiotem szczególnie uważnej analizy praktyków i teoretyków prawa karnego w czasie ich stosowania, szczególnie w zakresie art. 10c i art. 15t Ustawy Covid-19. Pomimo tego, że art. 10c Ustawy o Covid-19 utracił moc obowiązującą, to jego skutki mogą być długofalowe. Pamiętać również należy, że odpowiedzialność karna będzie nadal możliwa, w przypadku innych przestępstw, niż wskazane w tych przepisach (np. odstąpienie od dochodzenia od wykonawcy

---

¹⁶ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1526).

¹⁷ Falkowska, M (2020). *Wpływ „tarczy antykryzysowej” na zamówienia publiczne*.

¹⁸ Przepisy te utraciły moc zgodnie z art. 36 ust. 1 Ustawy o Covid-19.

kar umownych lub odszkodowania oraz zmiana umowy w sprawie zamówienia publicznego a popełnienie przestępstwa wyrządzenia szkody w obrocie gospodarczym).

De lege ferenda, należy zastanowić się dlaczego ustawodawca jako przepis epizootyczny wybrał art. 10c, a nie wskazał już art. 10t czy art. 15zzzzzd.

Bibliografia

- Bojarski, M. (2016). Art. 296 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*.
- Falkowska, M (2020). *Wpływ „tarczy antykryzysowej” na zamówienia publiczne*.
- Grzeškowiak, K. i Wiak K. (2019). Art. 296. W: *Kodeks karny. Komentarz*.
- Kardas, P. (2016). Art. 296. W: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363 k.k.*

